

Cansu Özge Özmen*

Bir Kahramanın Ardından: Burak Özgüner Hayvan Hakları Çalışma Merkezi (BurHak)

Anahtar Kelimeler

Zimbardo, kahramanlık, Burak Özgüner, öğrenci bursu, aktivizm

Keywords

Zimbardo, heroism, Burak Özgüner, student scholarship, activism

Sosyal psikolog Philip Zimbardo, 1971 yılında Stanford Hapishane Deneyi'ni yapmıştı. Hapishane ortamının psikolojik etkilerini ölçmeyi amaçlayan ve iki hafta olarak planlanan bu deney, mahkûm deneklerin patolojik belirtiler göstermesi ve gardiyanların giderek sadizme yönelmesi nedeniyle altı gün içinde sonlandırılmıştı. İnsanlar, otoriter roller verildiğinde ve uygun ortam sağlandığında güçlerini suiistimal ediyor ve bundan zevk alır hale geliyorlardı. Deneyin sonuçları, birçok insanı insanın doğasıyla ilgili kötümser düşüncelere gark etse de Zimbardo, 2006 yılında yazdığı bir makalede sıradan insanların uygun koşullarda kötülük yapmaya yatkın olduğu kadar kahramanlık yapmaya da yatkın olduğundan söz ediyordu (31). Yani kötülük kadar, kahramanlık da sıradan. Hepimizin içinde bir şeytan varsa, bir kahraman da var.

Çoğumuz, hayatımızın büyük bir kısmını bu iki uç nokta arasında bir yerlerde, etrafımızda kötü şeyler olup biterken müdahale etmeden ve kendimizi riske atmadan, kötüye yakın bir eylemsizlik içinde geçiriyoruz. Özellikle etrafımızda olup biten kötü şeylere engel olmanın veya onları ortadan kaldırmanın başka birinin ya da herkesin görevi olduğunu düşünüyorsak, çoğumuz ilk adımı atmıyoruz. Sosyal psikolojide bu durum “sorumluluğun dağılması”yla açıklanıyor. İlk adımı atacak ne kadar fazla sayıda kişi varsa bireysel olarak sorumluluğu o kadar az hissediyoruz. Fakat nasıl herkesin içinden uygun koşullar sağlandığında bir şeytan çıkmıyorsa, etik bir sınavla (adil olmayan kanunlarla, yardıma ihtiyacı olan bir canlıyla, çoğunluğun adil olmayan pratikleriyle) karşılaştığında, herkesin içindeki kahraman da belir-meyebiliyor. Sosyal bilimler henüz hangimizin gerektiğinde kahramana dönüştüğüne cevap

* Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, cozmen@nku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7242-3884.

verebilmiş değil. Kahramanlar sanıldığıının aksine sadece anlık bir dürtüyle kendilerini ateşe atan insanlardan da oluşmuyor. Çoğu, eylemlerini önceden tartıyor ve sonuçlarıyla nasıl başa çıkabileceklerini düşünüyor. Zimbardo'ya göre kahramanlığın tanımını yine de genel hatlarıyla yapmak mümkün. Kahramanlık bir canlıyı ya da ülküyü korumak için harekete geçmeyi gerektiriyor. Gerçek ya da beklenen bir fedakârlık ya da risk içermesi koşulunu taşıyor. Kahramanlık aktif bir direniş ya da salt, pasif bir reddediş şeklini alabiliyor ve anlık bir eylemden hayatın tümüne yayılan bir eylemler dizisiyle ortaya çıkabiliyor (2006, 32). Dolayısıyla, bu tanıma göre herkesin hayatı boyunca ya da hayatının herhangi bir noktasında kahramanlık yapması mümkün. Yıkılan bir binadan kendi hayatını riske atarak bir başkasını kurtarmaya çalışmak, desteğe ihtiyacı olan bir insanla dayanışmak ya da dünyayı daha yaşanılır bir yer haline getirebilmek için zamanını ve kaynaklarını harcamak gibi bunun birçok yöntemi var.

Burak'ı gördükten ve yaptıklarını izledikten sonra bu tanımı o zamanlar henüz bilmesem de onun bir kahraman olduğunu anlamış ve bunu ona defalarca söylemişim. Her seferinde sözlerimi her kahraman gibi alçakgönüllülükle ve biraz utangaçlıkla karşılamıştı. Burada kahramanlıktan kastettiğim tabii ki herkesin yapabileceği fakat sorumluluktan kaçınarak yapmadığı şeyleri, sürekli bir adanmışlıkla onun yapmasıydı. Alçakgönüllüydü çünkü kendini öne çıkarmaktan imtina ettiği gibi, kendini değil verdiği mücadelelerin sonuçlarını önceliyordu. Halbuki verdiği mücadeleler uzun soluklu olduğu için elde edilen kazanımlar, olumlu gelişmeler hep asgariydi. Bu asgari kazanımları görmek bile fedakârlık yapmasını gerektiriyor ve onu birçok riske maruz bırakıyordu. Birçok canlıyı ve inandığı ülküleri korumak için aktif olarak direniyor, kendini mücadele ettiği alanların uzmanlarından çok daha donanımlı hale getirmek için sürekli çalışıyor ve bir vicdani retçi olarak doğru olanı yapmasının sonucuyla daha da zor hale gelen yaşamını sürdürmeye çalışıyordu.

Burak'ın, en çok önemseydiği alanlardan biri olan hayvan hakları ve özgürlüğü mücadelesinin içinde olması, uğruna çabaladığı hayvanlar için de bu mücadelenin çeşitli yerlerinde bulunan hayvan hakkı savunucuları için de büyük bir şanstı. Çünkü bizler yorulduğumuzda, sıradan hayatlarımıza devam ettiğimizde, kendimizi çaresiz hissedip, umutsuzluğun ağırlığıyla ses çıkarmayı bıraktığımızda, her sözünün altına imzamız atabileceğimiz, sorunları kökten çözüme ulaştırmaya çalışırken bireysel adaletsizlikleri de hiçbir zaman atlamayan bir kahraman mücadeleye devam ediyordu. Söylenmesi gerekenleri söylüyor, yazılması gerekenleri tam da yazılması gerektiği şekilde yazıyor, basın toplantısı düzenlenmesi gerektiğinde demec veriyor, eylemlerde ön safhalarda yer alıyordu. Buna karşılık Burak, kendisinin kahraman olduğu bir dünya değil, herkesin adaletsizlikle karşı karşıya kaldığında Zimbardo'nun tanımına uyacak şekilde davrandığı, dolayısıyla kahramanlığın herkese atfedilecek, normal bir davranış biçimi haline geldiği bir dünyayı tercih ederdi kuşkusuz. Çünkü kahramanlık, aslında adaleti, empatiyi ve yaşam hakkını önceleyen bir tepkiden ibaret.

2017 yılında şöyle yazmıştı Burak: “Biz hayvan hakları savunucuları, her yeni güne bir ya da birkaç felaket haberi ile uyanırız. İçinde ölümler, tarifsiz acılar ve dramları içeren türlü

hak gaspının yaptırımla sonuçlanması için çabalarız” (para. 2). Hep birlikte uyanıyorduk ama hep birlikte çabalıyor muyduk, emin değilim. Türkiye’de hayvan hakları savunucusu olmanın ve mücadelenin birden çok on yıla yayılmasının en büyük zorluğu, aynı sorunları farklı insanlara benzer kelimelerle defaatle anlatmaya çalışmak. Büyük oranda başarısız olmak ve her güne uyandığında mücadeleye tekrar başlamak. Aynı yazısında motivasyon ve umudunu nasıl koruduğunun ipucunu ise şöyle veriyordu:

Bu şiddet sarmalının içinde her gün yeni cinnetler üretmeye, cezasızlık ortamına ve adaletsizliğe mahkûm olmaya devam mı edeceğiz? Yoksa ötekinin, berikinin hakkı üzerinden öncelik sıralaması yapmadan birbirimize kenetlenip mücadele mi edeceğiz? Böyle bir ortak mücadele hattı yaratacak-sak, mücadele edeceksek hayvanları, devletin yaptığı gibi yasanın, hakkın hukukun dışına itmeyelim, olur mu? Çünkü ben ve benim gibi binlerce kişi, böyle bir mücadelenin içinde kendisini var edemiyor. Ne de olsa yaşam hakkı, her türlü siyasetin üstünde bir hak, kavram, değil mi?

Son olarak, bu ülkenin ilginç bir coğrafya olduğunu unutmamak lâzım. Soykırım zamanlarında, soykırımcılara, onların akıl almaz kötülüklerine rağmen, hayatta kalma savaşı verenlerle evlerini paylaşanları hatırlayalım; 80 bin İstanbullu sokak köpeğinin soykırımı ile sonuçlanan 1910 Hayırsızada Sürgünü öncesinde feryatları, karşı çıkışlarıyla binlerce sokak köpeğinin geri gelmesi için mücadele edenleri hatırlayalım.

Belki o zamanlar da azınlıktık, şimdi de azınlığız. Ama zaten önemli olan da vicdanlı, âdil olmak değil mi? O yüzden ısrarla çoğunluğun azınlığa hükmetmesine, azınlığı, bizleri, hayvanları ezmesine müsaade etmeyelim ki korktuğumuza, o çoğunluğa benzemeyelim (2017).

Şimdi, Burak’ın gidişinden yıllar sonra, onun varlığının bize hissettirdiği hafifliğin kendisine nasıl bir ağırlık olarak geri döndüğünü düşünüyorum. Çünkü onun yokluğunun ağırlığını hissedebiliyorum. Sözüünü ettiği azınlıkta onsuz çok daha yalnızız. Ama asıl soru, nasıl hissettiğimizden ziyade, korktuğumuz o çoğunluğa dönüşüp dönüşmeyeceğimiz. İçinde var olabileceğimiz bir mücadele alanını bizden başkası inşa etmeyecek. Gerçekten de bizi olumlu ve olumsuz açılardan sık sık şaşırtan ilginç bir coğrafyada yaşıyoruz. Bu yüzden bizim de hayvanların da var olma hakkını tanıyan bir gelecek belki de mümkündür.

Hayvan hakkı ihlalleri tam olarak sorumluluğun dağıldığı ve bir yandan da herkesi izleyici haline getiren bir mesele. Çünkü hayvanların bazı durumlarda varlığının, bazı durumlarda sömürsünün ve dolayısıyla katlinin veya mevcut iyi/kötü yaşam koşullarının kolektif sorumlularıyız. Hatta bu kolektif sorumluluğun tohumları artık hayatta bile olmayan türdeşlerimiz tarafından atıldı. Hayvan sömürsünün birçok biçimi bize önceki nesillerden miras kaldı. Bize miras kalan bu sömürü biçimlerini sürdürürken de bunu yapan çoğunluğa dahil olmanın rahatlığını yaşıyoruz. Bu yüzden suçluluk duygumuzu reddetmek, sorumluluğumuzu inkâr etmek çok daha kolay olmalı ki o ilk adımı atan kahramanlar olmayı çoğumuz beceremiyoruz.

Burak Özgüner Hayvan Hakları Çalışma Merkezi (BurHak), azınlığın yalnızlığında, o dağılan sorumluluğu görmezden gelmediğimiz; ilk adımı atmaktan korkuyorsak birbirimizin

elini tutarak hep beraber “kahraman” olmaya niyet ettiğimiz; Burak’ın mücadelesini sürdürmeye çalıştığımız bir çatı. Bileşenlerimizden Yaşam İçin Yasa İnisiyatifi de hayvanların hak ettiği yasaya kavuşması için Burak’ın sürdürdüğü mücadelenin devam ettirmeye çalışan, Eray Özgüner’in kurulmasına ve çalışmalarına önyak olduğu başka bir çatı. On yıllardır tekrar ettiklerimizi yeni nesillere ve değişen siyasetçilere yeniden ifade etmeye çalışmanın yanında, yaptığımız dijital aktivizmle, verdiğimiz röportajlarla, katıldığımız festivallerle, yurtiçinde ve dışında düzenlenen etkinliklerdeki konuşmalarımızla, gerçekleştirdiğimiz söyleşilerle, kurduğumuz hayvan hakları kütüphanesiyle, organize ettiğimiz veya iştirak ettiğimiz eylemlerle her gün korktuğumuz çoğunluğa dönüşmemeye gayret ediyoruz. Bunu yaparken en önemseydiğimiz programlarımızdan biri de Burak Özgüner Öğrenci Teşvik Bursu. Burs programımızın amacı, özellikle hayvan özgürlüğü alanında mücadele veren lisans ve lisansüstü öğrencilerine bir yıl boyunca maddi ve manevi destek sunmak. Bunu, birçok insanın bu öğrencilere destek vermek üzere bir araya gelmesiyle gerçekleştirebiliyoruz. Hepimiz için iyileştirici bir etkisi olan bu program çerçevesinde yılda bir kez bir araya geliyor ve Burak’ı, doğum gününde, atölyeler, söyleşiler ve müzik eşliğinde bursiyerlerimizle birlikte anıyoruz.

Türkiye’de hayvan hakları alanında yapılan akademik çalışmaları desteklemek için kurduğumuz kütüphanenin izinden, yapılan çalışmaların daha fazla insana ulaşması ve bu alanda daha çok akademik çalışma yapılması için de çabalarımız sürecektir. Bu yüzden, *Reflektif*’in bu sayısını çok değerli buluyoruz ve katkı sağlamaktan dolayı çok mutluyuz. Yaşam hakkı tanımayanların içinde sadist gardiyanlar varsa, bizim içimizde de fırsatını bekleyen iyi kalpli kahramanlar var. Kahramanlardan oluşan ve sayısı her gün artan bir azınlığın parçası olduğumuz, daha az yalnız bir gelecek umuduyla...

Kaynakça

- Özgüner, B. (2017, 12 Ağustos). Türkiye’de hayvan hakları: Ne yasa ne tasa! *Bianet*. <https://bianet.org/yazi/turkiye-de-hayvan-haklari-ne-yasa-ne-tasa-189030>
- Zimbardo, P. ve Franco, Z. (2006-2007). The banality of heroism. *Greater Good*. Sonbahar/Kış, 30-35.